

Maria Biolik

Nazwy współczesnych ulic i placów w miastach Warmii i Mazur

W onomastyce polskiej nazewnictwo występujące w przestrzeni miejskiej jest przedmiotem zainteresowań mikrotoponimii, ale jako zbiór nazw ulic i placów wykazujący pewną odrębność w stosunku do innych toponimów, bywa określany jako toponimia miejska, plateonimia, urbonimia oraz hodonimia (Handke 1998a: 283). Odrębność systemowa nazw występujących w przestrzeni miejskiej wynika z określonych reguł i obowiązujących norm, którym nazwy te podlegają. Większość miast Warmii i Mazur powstała w okresie średniowiecza¹. Miasta otrzymywały przywileje lokacyjne, gwarantujące im samorząd i podstawowe prawa. Podczas zakładania miast określano ich układ przestrzenny, wytyczano rynek i ulice oraz działki budowlane położone wewnątrz murów miejskich, jak też ogrody leżące poza murami.

Współczesne nazwy ulic miast Warmii i Mazur powstały w wyniku działań administracyjnych po 1945 roku. Mają charakter wtórny, zostały utworzone na podstawie wzorów, przeniesionych po II wojnie światowej z innych miast polskich.

Klasyfikacja i typologia nazw własnych występujących w toponimii miejskiej była wielokrotnie przedmiotem różnych opracowań onomastycznych. Najczęściej jednak koncentrowano się na klasach semantycznych nazw (Biolik 1982: 51–61), wydzielając ze względu na ich genezę, nazwy pochodzące od innych nazw własnych i od wyrazów pospolitych. W grupie urbonimów utworzonych od nazw własnych wydzielane są: nazwy pamiątkowe, nazwy od przymiotników utworzonych od nazw

¹ „Do 1310 r. na terenie Prus [...] powstały następujące miasta: Kwidzyn 1234, Elbląg 1238, Braniewo 1254, Frombork 1278, Malbork 1286, Dzierżgoń 1288, Pasłęk 1297, Iława i Zalewo 1305, Lidzbark Warmiński 1308” (Powierski 1985: 129). Około 1310 r. rozpoczął się drugi etap kolonizacji. Założono: Susz 1315, Prabuty 1330, Nowe Miasto Lubawskie 1325, Lubawę 1326, Lidzbark Welski 1330, Morąg 1327, Miłomłyn 1335, Dąbrówno 1326, Ostródę 1330, Działdowo 1344, Bartoszyce 1332, Górowo Iławeckie 1335. Na Warmii w tym czasie lokowano Melzak (dziś Pieniężno) 1312, Wartembork (dziś Barczewo) 1329, Dobre Miasto 1329, Reszel 1337, Jeziorany 1338. Do 1370 r. osadnictwo posunęło się w głąb Prus. Kierunek kolonizacji wyznaczają lokacje następujących miast: Sępólno 1351, Rastembork (dziś Kętrzyn) 1357, Olsztynek 1359 i na Warmii Olsztyn 1353. W XIV wieku powstały jeszcze miasta: Nidzica 1381, Pasym 1381, Żądzbork (dziś Mrągowo) 1500, Dryfort (dziś Srokowo) 1405, na Warmii Bisztynek 1385, Biskupiec Reszelski 1395. Po 1410 roku założono jeszcze Ełk 1435, Pisz 1451 (Powierski 1985: 130–131).

miejsowości, jak ulice: *Grunwaldzka, Warszawska, Szczycieńska, Niborska, Olecka, Sopocka, Suska, Tczewska, Toruńska, Poznańska* itd., od nazw jezior, rzek i gór: *Druska, Wiślana, Bieszczadzka, Świętokrzyska*, oraz nazwy ulic powstałe od nazw wydarzeń i faktów historycznych: *Sejmu Czteroletniego, Powstania Styczniowego*. Przykładowo w toponimii współczesnego Olsztyna aż 54,15% nazw to nazwy pamiątkowe. Procent nazw pamiątkowych w pozostałych miastach Warmii i Mazur też jest wysoki, bo stanowi 54,96% wszystkich nazw².

W grupie nazw ulic utworzonych od wyrazów pospolitych wydzielane są nazwy kulturowe, tworzone od nazw wytworów kultury materialnej, społecznej i duchowej. Są one odbiciem działalności cywilizacyjnej człowieka, por. np. ulice: *Cementowa, Fabryczna, Sprzętowa, Towarowa, Traktorowa, Zamkowa, Ratuszowa* itd. W przestrzeni miejskiej na Warmii i Mazurach jest ich zdecydowanie mniej, w Olsztynie stanowią one zaledwie 9,2% ogólnej liczby nazw.

W toponimii miejskiej znajdują się także nazwy ulic nawiązujące do właściwości topograficznych przestrzeni miejskiej, flory i fauny, jak też innych właściwości terenu, kojarzonych z daną ulicą, np. ul. *Cicha, Spokojna, Rolna*, oraz nazwy ulic w formie przymiotników od nazw dawnych wsi, które zostały wchłonięte przez miasto. Przykładowo w Olsztynie są to takie nazwy, jak: *Jarocka* – dawna droga do wsi Jaroty, *Bartęska* – dawna droga do Bartąga, *Tracka* – droga do Tracka, *Pieczewska* – do Pieczywa.

W ostatnim dziesięcioleciu zaczęto opisywać funkcje nazw w kreowaniu miejskiej przestrzeni społecznej (Handke 1992: 10–11). Zwrócono m.in. uwagę na nowy rodzaj nazw tzw. tematycznych utworzonych np. w Olsztynie od nazw drzew: *Dębowa, Klonowa, Akacjowa*, kolorów: *Biała, Czarna, Różowa, Czerwona*, czy nazwisk generałów, np. ulice *Gen. Sosnkowskiego, Gen. Kutrzeby, Gen. Hallera, Gen. Grota-Roweckiego, Gen. Maczka*.

Według K. Handke strukturalne (słowotwórcze) typy nazw miejskich nie podają się tak uniwersalnej klasyfikacji jak typy semantyczne. Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna pozwala na wydzielenie dwóch najbardziej typowych klas: 1) nazw bez kreacji formalnojęzykowej (onomastycznej); 2) nazw z kreacją formalnojęzykową (onomastyczną) oraz 3) nazw złożonych, z zastrzeżeniem, że chodzi tu tylko o postać członu odróżniającego (Handke 1998a: 293–294).

Do grupy nazw bez kreacji formalnojęzykowej (onomastycznej) należą nazwy przymiotnikowe i rzeczownikowe, które powstały drogą przekształceń semantycznych innych nazw własnych lub wyrazów pospolitych, bez zmian formalnych, np. ul. *Dunaj* (od nazwy wodnej *Dunaj*) czy ul. *Wielka* (od przymiotnika w rodzaju żeńskim). Do grupy nazw z kreacją formalnojęzykową należą nazwy utworzone w wyniku derywacji przyrostkowej lub przedrostkowej zastosowanej przy włączaniu innych nazw własnych i wyrazów pospolitych do systemu nazewnictwa miejskiego, np. ul. *Wilcza* od nazwiska *Wilk*, ul. *Koszykowa* od nazwy posiadłości *Koszyki*, ul. *Jaśminowa* od wyrazu *jaśmin*, ul. *Przywale* od określenia topograficznego *przy wale*, ul. *Podwalna* od drogi idącej *pod wałem* (Handke 1998a: 294).

Grupę trzecią nazw złożonych K. Handke dzieli na nazwy w formie złożenia, pisząc „Są to z reguły konstrukcje złożone z dwu składników przymiotnikowych, które

² Wykorzystuję dane procentowe i liczbowe z pisanej pod moim kierunkiem pracy magisterskiej Doroty Szymańskiej 2000, „Nazwy ulic i placów miast województwa warmińsko-mazurskiego”, obronionej na UWM w Olsztynie w roku 2000.

zazwyczaj powstały przez adiektywizację (uprzymiotnikowanie) dwuczłonowych zestawień przymiotnika z rzeczownikiem, np. *Krzywe Koło* → *Krzywokolna*, *Nowe Miasto* → *Nowomiejska*³ i w formie zestawienia: „przymiotnika z rzeczownikiem, np. *Szeroki Dunaj*; przymiotnika z przymiotnikiem, np. *Obozowa Tylna*; a także w formie grupy syntaktycznej, np. *ulica Za Mniszkami*, *ulica Na Skarpie*” (Handke 1998a: 294).

1. W onomastyce polskiej przyjęto, że cechą specyficzną nazewnictwa miejskiego jest struktura nazw tworzących ten system. Wzorcowa struktura nazewnictwa miejskiego ma charakter dwuczłonowy. Zawiera człon A (określany) oraz człon B (określający). Człon określany w polskim nazewnictwie miejskim tworzy niewielka liczba leksemów.

Dominuje najpowszechniejszy – *ulica*, rzadko *uliczka*, poza tym stosunkowo mniej liczne są: *aleja*, *aleje*, *pasaż*, *bulwar*, *nabrzeże*, *wybrzeże*, *droga*, *trakt*, *szosa*, *trasa*, przy tym część odnosi się wyłącznie do traktów wybiegających z miasta, a niektóre inne dotyczą traktów o określonym wyglądzie lub funkcji (*aleja*, *aleje*, *bulwar*, *pasaż*). Podobnie przedstawia się sytuacja w obrębie nazw niektórych punktów, a więc obok najczęstszych *rynek*, *plac* mamy dawny *targ* [...] oraz nowsze: *rondo* i *skwer* (Handke 1998a: 301).

Status gramatyczny członu określanego (A) w nazewnictwie miejskim jest odmienny od statusu członu określanego w zestawieniu gramatycznym typu: *Ostrów Mazowiecka*, *Nowy Rok*, *Boże Narodzenie*. Człon ten ma charakter apelatywny, może być pomijany i skracany, np. *ulica Mickiewicza* – mieszkam na *Mickiewicza*. Wyznacznikiem tej apelatywności jest ortografia oraz funkcja wskazywania na charakter obiektu. Funkcję denotacyjną, wyróżniającą obiekt nazywany spośród innych obiektów miejskich pełni człon B. Wydaje się, że człon określany A – jako utożsamiający w strukturze modelowej: *ulica Adama Mickiewicza*, pełni podobną funkcję jak człony: *wieś*, *osada*, *kolonia*, *rzeka* w zestawieniach onomastycznych typu: *wieś Zakrzewo*, *rzeka Łyna*, *kolonia Kalinowska*, *góry Bieszczady*³. I w jednej, i w drugiej strukturze może być pominięty, a funkcja nazywania przypisana jest do członu określającego B. Stąd wydaje się zasadne, że typologii strukturalnej powinien podlegać jedynie człon B, jako jednostka leksykalna, posiadająca wszystkie cechy nazwy własnej. K. Handke uważa, że proces odrzucania członu utożsamiającego, najczęściej *ulica*, ma charakter trwały i regularny, występuje nie tylko w języku potocznym, ale też w języku urzędowym i literackim (Handke 1989a: 63).

2. Proces powstawania (kreacji) nazw miejskich odbywa się przez onimizację, czyli przeniesienie wyrazów pospolitych do klasy toponimów miejskich, lub przez transonimizację, czyli przeniesienie innych nazw własnych do klasy onimów nazywających obiekty występujące w przestrzeni miasta. Nazwy funkcjonujące na płaszczyźnie antroponimicznej w formie zestawień antroponimicznych typu: *Adam Mickiewicz*, *Jan Kochanowski*, *Maria Konopnicka*, *Matka Teresa z Kalkuty*, *Biernat z Lublina*, *Józef z Łajs* itd., i wszelkie inne nazwy komponowane, np. nazwy formacji wojskowych: *Wojsko Polskie*, *Armia Czerwona*, *Armia Krajowa*, *Armia Ludowa*, wydarzeń historycznych: *Bitwa pod Grunwaldem* itd., przeniesione na grunt toponimii miejskiej muszą być traktowane jako całość niepodlegająca analizie tak samo jak

³ Strukturę i treść nazw miejskich oraz właściwości obu członów szczegółowo opisuje K. Handke w pracy *Polskie nazewnictwo miejskie*, zob. Handke 1992: 53–63.

nazwy typu: *Rynek, Mieczysław, Wiktor, Witkacy, Grażyna*. W wielu pracach onomastycznych z zakresu urbonimii nazwy te analizowane są jako urbonimy komponowane (Kania 1989: 99).

Proces onimizacji można obserwować w takich nazwach ulic, jak: *Ogrodowa, Leśna, Łąkowa, Polna, Dębowa, Rynek, Staw*, a proces transonimizacji, ze zmianą paradygmatu w nazwach: *Adama Mickiewicza, św. Jana, Grażyny, Mikołaja Kopernika* itd. Wszystkie nazwy własne należą do kategorii gramatycznej rzeczowników, w procesie onimizacji dochodzi do powstania nazwy poprzez zmianę funkcji wyrazu pospolitego, a w procesie transonimizacji, innej nazwy własnej.

W tradycyjnie stosowanej od lat pięćdziesiątych klasyfikacji strukturalno-gramatycznej Stanisława Rosponda nazwy własne są dzielone na prymarne, sekundarne i komponowane. Nazwy prymarne to te, które na płaszczyźnie onimicznej są pozabawione kreacji formalnojęzykowej, sekundarne to te, które tę kreację posiadają. Do klasy nazw komponowanych zaliczane są nazwy w formie złożzeń, zrostów i zestawień. Tworzone w wyniku onimizacji i transonimizacji toponimy miejskie można też podzielić na: nazwy niederywowane (nazywane przez S. Rosponda prymarnymi), nazwy derywowane (według Rosponda sekundarne) oraz nazwy komponowane⁴.

Nazwy niederywowane miast Warmii i Mazur można podzielić ze względu na przynależność wyrazu apelatywnego, motywującego daną nazwę, do określonej kategorii części mowy. W procesie onimizacji – przeniesienia wyrazów pospolitych – tworzone nazwy miejskie mające postać rzeczownika w mianowniku liczby pojedynczej. Powstały one jedynie w wyniku zmiany funkcji apelatywnej na onimiczną bez zmian formalnogramatycznych. Są to takie nazwy, jak: *Rynek, Internet, Port, Górka, Topiel, Ustronie, Widok, Borek*, od *rynek, internet* itd. Podobnie w procesie transonimizacji – przeniesienia, powstały nazwy miejskie typu: *Szczerbiec, Guzianka, Dybówek, Kowalik* od nazw własnych *Szczerbiec* – miecz koronacyjny królów polskich, *Guzianka* – strumień, *Dybówek* – osada, *Kowalik* – nazwisko.

Należy się zastanowić nad statusem formalnogramatycznym nazw miejskich w formie mianownika liczby mnogiej oraz dopełniacza liczby pojedynczej i mnogiej. Zmiana kategorii gramatycznej wyrazu i wzorca jego odmiany jest w polskim słowotwórstwie nazywana derywacją paradygmatyczną. W tym wypadku formantem stają się końcówki fleksyjne. Toponimy miejskie w formie liczby mnogiej, jak: *Rybaki, Piaski, Polanki*, można uznać za derywaty paradygmatyczne (i zaliczyć do nazw sekundarnych w tradycyjnej klasyfikacji Rosponda). Wyraz pospolity *piasek*, pl. *piaski* odmienia się według deklinacji męskiej, podczas gdy nazwa ulicy we współczesnym języku polskim najczęściej jest nieodmienna: *Mieszkam na Piaski / na Piaskach, z Piaski/ z Piasek*, por. *Z Piasek na Wyzwolenia można dojechać autobusem. Ulicy Piaski/ Piaków nie ma w spisie ulic*. Pełnej odmianie podlega człon utożsamiający: *ulica*, jako apelatywny składnik struktury nazewniczej, człon odróżniający o charakterze rzeczownikowym jest najczęściej nieodmieniany lub „odmieniany według innych niż właściwe appellatiwom paradygmatów” (Handke 1989a: 65).

Wydaje się, że podobny status mają nazwy rzeczownikowe w dopełniaczu liczby pojedynczej: *Wyzwolenia, Stowarzyszenia, Wolności, Łączności, Pielgrzymy, Rybaka, Dywizjonu 303, I Dywizji, Związku Walki Młodych, Wojska Polskiego, Wysokiej Bramy*,

⁴ Podział S. Rosponda był w onomastyce polskiej wielokrotnie krytykowany, por. Kaleta 1998: 50.

i dopełniaczu liczby mnogiej: *Bohaterów, Partyzantów, Artylerzystów, Astronomów, Bankowców, Czołgistów, Flisaków, Junaków, Kowali, Leśników, Lotników, Marynarzy, Metalowców, Odlewników, Podchorążych, Rzeźników, Szwoleżerów, Turbinowców, Dąbrowszczaków, Piechurów, Sprzymierzonych, Sybiraków, Zwycięzców, Szarych Szeregów*, ponieważ wyrazy pospolite i nazwy własne będące podstawą tych onimów mają odmienne wzorce paradygmatyczne. Wyrazy pospolite *wyzwolenie, stowarzyszenie* odmieniają się według paradygmatu rzeczowników nijakich, wyrazy *wolność, łączność* według paradygmatu rzeczowników żeńskich, wyrazy *pielgrzym, rybak, bohater, partyzant, astronom, marynarz* itd. według paradygmatu rzeczowników męskich, a nazwy ulic *Wyzwolenia, Wolności, Rybaka* oraz *Kowali, Junaków, Podchorążych, Turbinowców, Piechurów* itd. wykazują tendencję do nieodmienności. Materiały dotyczące nazewnictwa miejskiego z różnych miast Polski potwierdzają tę tendencję. Następuje kostnienie nazw w formach podstawowych, co przyczynia się do zaniku fleksji lub tworzenia form innych niż te, które cechują wyrazy pospolite, np. *Boleść, Boleścią, Boleściową*⁵. Ograniczenia następują w kategorii przypadku, zazwyczaj wykorzystywane są dwa lub trzy (locatiwu, instrumentalu i genetiwu), zależnie od podstawowej formy nazwy (Handke 1989a: 67, 68).

Urbonimy mające formę nazwy własnej w dopełniaczu: *Tadeusza Kościuszki, Adama Mickiewicza, Brata Alberta, Jana Brzechwy, Bolesława Chrobrego, Bartosza Głowackiego, Księdza Jana Hajnowskiego, Generała Grota-Roweckiego, Kardynała Stanisława Hozjusza, Jarosława Iwaszkiewicza, Marii Konopnickiej, Księżąt Mazowieckich, Roberta i Karola Małków, Jana i Hieronima Małeckiego, Jakuba i Michała Działyńskich*, powinny być zaliczane do nazw derywowanych (według Rosponda sekundarnych), są bowiem utworzone w wyniku derywacji paradygmatycznej. Urbonimy te są nieodmienne w przeciwieństwie do motywujących je antroponimów: *Tadeusz Kościuszko, Adam Mickiewicz, Brat Albert*. W pracach onomastycznych powyższe nazwy miejskie są często zaliczane do nazw niederywowanych (według Rosponda prymarnych), por. np. nazwy ulic w Bydgoszczy (Nowak 1989: 146).

3. Jak pod względem strukturalno-gramatycznym analizować nazwy miejskie mające w swojej podstawie przymiotniki apelatywne w rodzaju żeńskim? Są to nazwy typu: *Krótka, Krzywa, Łąkowa, Apteczna, Angielska, Bankowa, Basztowa, Browarna, Ceglana, Celna, Cementowa, Ciepłownicza, Cukiernicza, Cynkowa, Drewniana, Elektryczna, Mostowa, Bartnicka – Bartnicza, Bednarska, Fryzjerska, Garbarska, Kapelańska, Kuśnierska, Kowalska, Profesorska, Piekarska, Rolnicza, Rycerska, Rzemieślnicza, Saperska, Warzywna, Przygraniczna, Przytorowa, Podleśna, Niska, Prosta, Harcerska, Zuchowa*, oraz mające w swojej podstawie przymiotniki odmiejscowe: *Gdańska, Ostrołęcka, Pasłęcka, Łódzka, Płocka, Płońska, Suwalska, Tczewska, Warszawska, Sztumska*. Nazwy tej grupy są bardzo liczne. Stanowią 46,22% wszystkich urbonimów występujących w miastach Warmii i Mazur (aż 636 jednostek onimicznych wobec 1376 wszystkich nazw). W wyniku kreacji onomastycznej przymiotniki występujące na płaszczyźnie apelatywnej w trzech rodzajach gramatycznych w liczbie pojedynczej: *krótka, krótka, krótkie, gdański, gdańska, gdańskie*, i dwóch odmiennych formach w liczbie mnogiej, zostają jako gotowe twory przeniesione do kategorii urbonimów w rodzaju żeńskim *krótka, gdańska*. Moim zdaniem tego typu nazwy ulic na Warmii i Mazurach należy zaliczyć do nazw niederywowanych

⁵ Przykłady za Handke 1989a: 71.

(według Rosponda prymarnych), utworzonych bez kreacji formalnojęzykowej, jedynie na zasadzie przeniesienia przymiotnika w określonej formie, tu w rodzaju żeńskim, do klasy nazewnictwa miejskiego. Tego typu nazwy jako prymarne analizuje F. Nowak w Bydgoszczy (Nowak 1989: 146–147). E. Breza, opisując pod względem gramatycznym nazwy ulic w miasteczkach Pomorza Gdańskiego, zalicza je do przydawek określających wyraz *ulica*. Nazwy, np. *Lipowa*, *Ogrodowa*, *Parkowa*, *Gdańska*, są przydawkami przymiotnymi, „nazwy typu *ulica Wejherowska* w Redzie czy *Skarszewska* w Kościerzynie pochodzą od ogólnie znanych przymiotników, nazwa przymiotnikowa typu *Stronna* w Kościerzynie wywodzi się od staropolskiego przymiotnika *stronny* (znanego Lindemu), typu *Torowa* od odpowiedniego przymiotnika *torowy*” (Breza 2002: 190–191).

Nazwy, takie jak: *Apteczna*, *Bankowa*, *Browarna*, *Kościelna*, *Ratuszowa*, były po roku 1945 nadawane ulicom na Warmii i Mazurach jako nazwy urzędowe. Gotowe wzorce nazewnicze przenoszono z innych miast Polski. Przymiotnikowe określenia apelatywne, jak np. *bankowy*, *browarny*, *kościelny*, posłużyły do nadania nazw ulicom *Bankowa*, *Browarna*, *Kościelna* itp. Trudno jest wskazać motywację realno-znaczeniową (semantyczną) dla tego typu urbonimów i wyjaśnić, np. dlaczego jedną z trzech ulic przy ratuszu nazwaną *Ratuszową*, a pozostałym nadano inne miana. Urzędowe nazwy ulic ulegały często zmianom, na przykład *ulica Ratuszowa* w Olsztynie nosiła nazwę niem. *Kirchofstrasse*, po wojnie została nazwana *ulicą Cmentarną*, potem nazwę ulicy zmieniono na *Ratuszową*, a nazwę *Cmentarna* nadano 15 czerwca 1960 r. ulicy, która prowadziła do cmentarza komunalnego. 17 grudnia 1962 r. nazwę ulicy *Cmentarna* zmieniono na *Cicha*.

4. Niezmiernie rzadko w toponimii miejskiej na Warmii i Mazurach tworzone są nazwy derywowane sufiksalnie. Są to takie derywaty, które nie mają odpowiedników w słownictwie apelatywnym, jak nazwa ulicy *Groblica*, derywowana suf. *-ica* od wyrazu *grobla*, wyrazu **groblica* nie notuje SJP W. Doroszewskiego, czy nazwa *Nadolna* od wyrażenia przyimkowego *na dole*, derywowana sufiksem *-na*, wyrazu **nadolny* nie notują słowniki. Podobnie mało nazw derywowanych sufiksalnie jest na Pomorzu Gdańskim. E. Breza przytacza tylko jedną nazwę *Zamieście*, pisząc „Wśród nazw ulic w miastach pomorskich nie da się zauważyć nazw sekundarnych i to zarówno w skąpym materiale historycznym, jak i współczesnym. Jedynym wyjątkiem może tu być *ulica Zamieście*⁶ w Chojnicach” (Breza 1989: 89).

5. Dość liczne w toponimii miast Warmii i Mazur są nazwy komponowane. Można wśród nich wymienić zestawienia przymiotnika z rzeczownikiem, np.: *Mały Rynek*, *Nowa Szosa*, *Wąski Tor*, *Piękna Górka*, *Ostre Koło*, *Polska Górka*, *Dolny Zaułek*, *Zaułek Klasztorny*, *Zaułek Ciasny* itd., rzeczownika z przymiotnikiem: *Wybudówka Biała*; rzeczownika w dopełniaczu liczby mnogiej i nazwy własnej najczęściej w dopełniaczu liczby pojedynczej lub w formie nieodmiennej: *Bohaterów Monte Casino*, *Bohaterów Warszawy*, *Obrońców Warszawy*, *Obrońców Westerplatte*, *Ofiar Oświęcimia*, *Synów Pułku*, *Obrońców Pokoju*, *Bohaterów Września*, oraz przymiotnika i nazwy własnej innej ulicy, np.: *Mała Dworcowa*, *Nowa Niepodległości*, *Nowy Rynek*.

Do nazw komponowanych należą złożenia, jak: *Nowodworcowa*, *Nowomiejska*, *Nowopastęcka*, *Szerokopas*, oraz nazwy w formie wyrażenia przyimkowego: *Przy*

⁶ Nazwa *Zamieście* została utworzona paradygmatycznie od wyrażania przyimkowego *za miastem*. Funkcję formantu pełni końcówka fleksyjna *-e*.

Bramie Targowej, Nad Łyną, Nad Drwęcą, Nad Gubrem, Nad Legą, Nad Sajną, Na Górcie, Na Ostrowiu, Na Skarpie, Na Wzgórzu, Nad Fosą, Nad Jarem, Pod Murami, Przy Stoku.

Należy podkreślić, że urbonimy Warmii i Mazur mają charakter konwencjonalny, były najczęściej nadawane urzędowo. Rzadko wykazują związek semantyczny z nazywanymi obiektami, podobnie jak toponimy miejskie innych miast ziem zachodnich (Kania 1989: 96–97) i północnych Polski.

Podsumowując przedstawione wyżej spostrzeżenia, można stwierdzić, że:

1. W klasyfikacji strukturalnej nazewnictwa miejskiego typologii podlegać powinien jedynie człon określający, jako człon spełniający wymogi onomastyczne nazwy własnej, człon określany: *ulica, uliczka, aleja, plac*, uznaje się za apelatywny.

2. Pod względem strukturalnym toponimy występujące w mieście mogą być jednoczłonowe lub zawierać więcej niż jeden człon. Nazwy ulic upamiętniające pisarzy i poetów, działaczy i rewolucjonistów itd. z członem określającym od nazw osobowych itp., złożzeń antroponimicznych w dopełniaczu liczby pojedynczej, np.: *Adama Mickiewicza, Tadeusza Kościuszki*, lub od komponowanych nazw wydarzeń historycznych, formacji wojskowych, np.: *Szarych Szeregów, Armii Ludowej, Sejmu Czteroletniego*, traktuje się na płaszczyźnie urbonimicznej jako nazwy stanowiące całość (jednoczłonowe).

3. Na Warmii i Mazurach nazwy typu: *Apteczna, Ratuszowa, Gdańska, Krótka, Przytorowa* uważa się za niederywowane (według Rosponda prymarne), ponieważ zostały one utworzone drogą powielania wzorców wcześniej ustabilizowanych w polskim systemie urbonimicznym i są równe motywującym je przymiotnikom.

4. Nazwy mające formę dopełniacza liczby pojedynczej lub mnogiej i odmienny wzorzec (paradygmat) niż motywujące je wyrazy pospolite i nazwy własne zalicza się do nazw onimicznie derywowanych (w klasyfikacji Rosponda sekundarnych), np. nazwy: *Partyzantów, Dąbrowszczaków, Zuchów* itd., oraz *Tadeusza Kościuszki, Matki Teresy z Kalkuty, Jana z Łajs* itd. zostały utworzone w wyniku derywacji paradygmatycznej.

5. Na Warmii i Mazurach bardzo rzadko tworzono toponimy miejskie za pomocą derywacji sufiksальной na płaszczyźnie onimicznej. Za urbonimy utworzone sufiksalnie uznaje się te nazwy o strukturze sufiksальной, które nie posiadają sufiksálních odpowiedników apelatywnych w słownikach języka polskiego.

6. Nazwy komponowane na płaszczyźnie urbonimicznej to przede wszystkim zestawienia, mało jest złożzeń i zrostów.

7. W nazewnictwie miejskim Warmii i Mazur preferowano nazwy pamiątkowe, nadawane dla uczczenia postaci rzeczywistych, literackich, bajkowych. Szczególnie dużo nazw upamiętniało rewolucjonistów, polskich i rosyjskich działaczy społecznych i politycznych. Łącznie w miastach na Warmii i Mazurach (poza Olsztynem) wystąpiło 1376 urbonimów. Największą frekwencję wykazują nazwy upamiętniające: Tadeusza Kościuszkę i Adama Mickiewicza (38 razy na 49 miast), Juliusza Słowackiego (28), Henryka Sienkiewicza (27).

8. Na Warmii i Mazurach mikrotoponimy miejskie tworzono na wzór nazw istniejących w innych miastach polskich i w sposób administracyjny nadawano ulicom i placom.

Bibliografia

- Biolik M., 1982, *Typy semantyczne współczesnych nazw ulic i placów Olsztyna*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, nr 1–2 (155–156), s. 51–61.
- Breza E., 1973, *Nazwy ulic, placów i domów w niektórych miejscowościach powiatu kościerskiego*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego. Filologia Polska. Prace Językoznawcze 2”, s. 7–25.
- Breza E., 1989, *Nazwy ulic w miasteczkach Pomorza Gdańskiego*, [w:] *Nazewnictwo miejskie*, red. S. Urbańczyk, Warszawa–Poznań, s. 79–92.
- Breza E., 2002, *Nazwy ulic w miasteczkach Pomorza Gdańskiego*, [w:] *Florilegium linguisticum. Wydanie z okazji jubileuszu siedemdziesięciolecia urodzin*, red. J. Treder, A. Lewińska, Gdańsk, s. 184–193.
- Dzikowski W., Kopertowska D., 1976, *Toponimia Kielc. Nazwy części miasta i obiektów fizjograficznych oraz nazwy ulic i placów*, Warszawa–Kraków.
- Handke K., 1989a, *Fleksja nazewnictwa miejskiego na tle systemu fleksyjnego współczesnej polszczyzny*, „Onomastica XXIII”, s. 61–87.
- Handke K., 1989b, *Nazewnictwo miejskie. Szkic teoretyczno-metodologiczny*, [w:] *Nazewnictwo miejskie*, Warszawa–Poznań, s. 7–34.
- Handke K., 1992, *Polskie nazewnictwo miejskie*, Warszawa.
- Handke K., 1998a, *Nazewnictwo miejskie*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa–Kraków, s. 283–307.
- Handke K., 1998b, *Przemiany w polskim nazewnictwie miejskim ostatniego półwiecza jako obraz działań pragmatycznych*, [w:] *Najnowsze przemiany nazewnictwa*, red. E. Jakus-Borkowa i K. Nowik, Warszawa, s. 39–45.
- Handke K., 2004, *Nazewnictwo miejskie – składnik edukacji społecznej*, [w:] *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*, red. R. Mrózek, Katowice, s. 89–97.
- Kaleta Z., 1983, *Strukturalistyczna i strukturalna klasyfikacja nazwisk*, „Polonica”, IX, s. 231–254.
- Kaleta Z., 1998, *Kierunki i metodologia badań. Terminologia*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa–Kraków.
- Kania S., 1989, *Z badań nad urbonimami Zielonej Góry*, [w:] *Nazewnictwo miejskie*, Warszawa–Poznań, s. 93–101.
- Kopertowska D., 1989, *Współczesna mikrotoponimia miejska na przykładzie Kielc*, [w:] *Nazewnictwo miejskie*, Warszawa–Poznań, s. 151–162.
- Mrózek R., 1989, *Mikrotoponimia Cieszyna w świetle ludowych i urzędowych faktów nazewnictwa*, [w:] *Nazewnictwo miejskie*, Warszawa–Poznań, s. 35–43.
- Nowak F., 1989, *Semantyczne i słowotwórcze typy nazw ulic Bydgoszczy*, [w:] *Nazewnictwo miejskie*, Warszawa–Poznań, s. 139–149.
- Powierski J., 1985, *Pod rządami Zakonu Krzyżackiego*, [w:] *Warmia i Mazury. Zarys dziejów*, oprac. S. Achremczyk, Olsztyn, s. 95–167.
- Rospond S., 1957, *Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych*, Wrocław.

Names of contemporary streets and squares in the towns of Warmia and Mazury

Abstract

The names of urban objects may be subject to different classifications. Most commonly the analysed part has to meet the onomastic criteria of being a proper name. The part *ulica, uliczka, aleja, plac* (*street, alley, square*) in the urban microtoponymy is disregarded. Urban toponyms may be composed of one or many elements. Single part place names are streets commemorating writers, poets, revolutionaries, activists, etc., or street names derived from personal names, e.g. *Adama Mickiewicza, Tadeusza Kościuszki*; composed names are names of historical events, army formations, as in the case of *Szarych Szeregów, Armii Ludowej, Sejmu Czteroletniego*, etc., and are most commonly in the form of singular genitivus

Names in the form of singular or plural genitivus *Partyzantów, Dąbrowszczaków, Zuchów* have been formed in the process of paradigmatic derivation. In urban microtoponymy it is very rare to form names in the process of suffix derivation; those are names of suffix structure with no equivalent in the appellative form in the dictionaries of the Polish language. Complex names are dominated by linguistic combinations.

In urban place names of Warmia and Mazury commemorative place names are preferred, usually for real and fictional characters, and most frequently for famous Poles: Tadeusz Kościuszko and Adam Mickiewicz (38 times in 49 towns), Juliusz Słowacki (28), Henryk Sienkiewicz (27).